

הגנרל ז'ירו והיהודים

(מינואר עד יוני 1943)

לא באקראי מדגישים אנו את חשיבותה של תקופה זו במלחמה. עובדה היא כי בלילה שבין ה' 7 וה' 8 בנובמבר 1942 הגיעו כוחות צבא אמריקניים בתוספת של תגבורת בריטית אל חופי אלג'יריה ומארוקו. הם עלו במספר הלוחמים ובכוחם על הצבא הצרפתי של אפריקה הצפונית, שעליו הסילה ממשלת וישי להדוף את ה"פולשים".¹

בראיה מקרוב, המצב מורכב יותר. בשנת 1940 הכירה ממשלת ארה"ב במסגרת פאסאן. הכוונה היתה להגביר את השאיפה לעצמאות וישי לגבי גרמניה, למנוע את צירוף של הצי הצרפתי אל כוחות הצייר ולאסוף ידיעות בטחוניות.² באותו זמן עצמו קיבל רוברט מרפי הוראה ישירה מהנשיא רובלט לבוא בקשרים עם צפון אפריקה ולתמוך בכל אישיות אשר תסכים לפעול למען איהם יעדים שארה"ב קבעה אותם ביחסיה עם צרפת.

לאחר פירול הארכור (נמל הפנינים) עסק מרפי בקביעת אנשים שיהיו זכונים להמשיך במלחמה לצד המעצמות המאוחדות. בין אנשי התנגדות אלה של אפריקה הצפונית היתה האהדה לצרפת הלוחמת מועטת ביותר, אם לא אפסית. הגנרל דה-גול היה לדידם שוליה של דיקטטור; הוא נשען על הסוציאליסטים ועל הקומוניסטים ואף על חברי החזית העממית; הוא היה קשור קשר הדוק מדי לאנגלים והעז להסתכסך איתם בדאקאר בספטמבר 1940 ושנה מאוחר יותר בסוריה ובלבנון. הקצינים הגוליםטים נחשבו כוגדים במולדתם מאחר שסירבו להישבע אמונים לפסן. מכאן יש להסיק כי אויבים אלה של גרמניה אף הם הינם חומכים של משטר וישי, אם גם סרענים שהיא ותרגית מדי כלפי הפולש.³ רובה הגדול של האוכלוסיה הצרפתית שבאפריקה הצפונית ראה את המצב באור כזה.

לפיכך נכנס רוברט מרפי למר"ם עם הגנרל ז'ירו. הלז ברח מהמבצר בו תחזק בשבי הגרמנים. הוא הגיע לווישי באפריל 1942 ושם נשאר מחוץ לסבך האינטריגות המקומיות. הוא שתא את ה"בוש" אך אינו מראה כל נטייה כלפי התנועה הגוליסטית. חלומו היה לעמוד בראש צבא של המעצמות המאוחדות אשר יפליג מזושה הדרומיים של צרפת.⁴ מרפי חסכים לכאורה לאותן תוכניות. במשך הקיץ של שנת 1942 הגיעו שני האנשים לירי הסכם ביניהם. כאשר נודע למרפי כי מבצע "טורץ" עומד להתחיל בנובמבר, חשב להציב את ז'ירו בראש — לא בראש חיל משלוח של בנות הברית, אלא בראש המינהל הצרפתי שבאפריקה הצפונית.⁵

הגשמה מיבצע "טורץ" טמנה בחובה הפתעות. ז'ירו, אשר הודיע לו ברגע האחרון על דחיפות ההפלה, זעבל בצוללת לגיבראלטר, שבה נמצא מטהו של אייזנהאור. הוא בוזבז שעות רבות על מנת להבזיר לאמריקנים את תפיסתו האסטרטגית, בנסותו לשכנע אותם שישאירו בידיו את הפיקוד העליון. מאחר שנכשל בזאת עלה בו אפילו היראהור שלא להשתתף באותו שיחרור של השטח הצרפתי. לבסוף הגיע לאלג'יריה ב' 9 בנובמבר. בינתיים סיכמו האמריקנים, באמצעות הגנרל קלארק — נציגו של אייזנהאור באלג'יריה, לסוכת התוכנית הצבאית, על סמך תוצה עם דרלן. כי מסקד הצי — ז'אן פרנסואה דארלן, יורשו המיועד של פאסאן, נמצא במקרה באלג'יריה, כאשר נחתו שם

הצבאות המאוחדים. מאחר שעמד בראש הצבא הצרפתי, סירבו רוב הגנרלים הצרפתיים לנהל מ"מ על הפסקת אש עם האמריקנים בלי הסכמתו של דרלן. הוא נתן להם להפציר בו ואחר-כך ביקש עצת מושיי וקיבל מברקים אותם פירש כראות עיניו. לאחר מכן, בלחץ הנסיבות, הבין שהגיעה העת לעשות "אחורה פנה" ולהצטרף למשימות המעצמות המאוחדות. הוא סקד על הפסקת אש בצפונה ובמערבה של אפריקה ואותה הפסקת אש כיבדה. אך הוא לא הצליח למנוע טיבועו העצמי של הצי הצרפתי שבסעגן סלון.⁶

עד מהרה נזכר זיורו שאיננו מקובל על מפקדי הצבא. הם נטרו לו טינה על יחסו הבלתי-תלוי כלפי וישי. אמרו שסמכותו אינה חוקית כיוון שאינה באה מפאסאן. גם לו עצמו היו ספיקות. הוא שאף לחזור ולקבל תפקיד צבאי והמדיניות לא עניינה אותו. הוא הסכים להתייצב תחת פיקודו של דארלאן ללא כל קשיים. עתה יכלו המעצמות המאוחדות להקדיש עצמן למלחמה בגרמנים ובאיטלקים שהתבצרו זה עתה בסוניסיה.

בתחום הפוליטי היה המרי עם דארלאן פשרה מחפירה עבור האמריקנים. אנשי ה"התנגדות" בצרפת, הגוליסטית, דעת הקהל האמריקנית והבריטית, עוררו שערוריה: "קוויזלינג" נחמד ביד המעצמות המאוחדות! היכן העקרונות הבעלים אשר בשמם נלחמו בנאצים? האם מותר להעמיד צרכים צבאיים מעל שיקולים מוסריים? ההכרה בסמכות איש כדארלאן, אף אם הוא נחשב כ"מוציא-לפרעל זמני",⁷ האם זה הפתח לשיחורור אירופה? מסע העתונות היה סוער. הן בארה"ב והן בבריטניה. שוב ושוב נשאלה אותה שאלה: האם ימשיך ה"וישיזם" להתקיים לאחר תבוסת הציר? האם יחזיק מעמד בתור "פרוטקטוראט אמריקני"?⁸

בתקשר זה צצה השאלה היהודית. לגבי חלק גדול של דעת הקהל האמריקנית היה הגורל שנועד ליהודי אלג'יר, אות לחזרה אל העקרונות הדמוקראטיים. ללא ספק חדרו יסודות שונים לשיפוט האמריקנים הצרפתים, שצפו בחתפתחות המצב באפריקה הצפונית, אך בין קריטריונים אלה תפסה השאלה היהודית מקום נכבד.

א.

יהודי אלג'יריה היו יסוד פעיל בתנועת ההתנגדות המקומית.⁹ בין כמה מאות הצרפתים האזרחיים שבאו לעזרת הכוחות האמריקניים בלילה שבין ה' 7 ל-8 בנובמבר שלוש רבעים היו יהודים.¹⁰ וביניהם היה תפקיד חשוב למשפחת אבולקר.¹¹ דבר זה אינו צריך להתמיה. מצד אחד יש עוד לערוך מחקר אשר יאפשר לנו להיחזק בחשיבות חלקם של היהודים בתנועת ההתנגדות הצרפתית, ומאידך-ניסא, הן באלג'יריה והן בצרפת עצמה, היו היהודים קורבנות העיקריים של מדיניות וישי.

ליהודי אלג'יריה הילידים תוענקה אזרחות צרפתית ע"י תקנת כרמיה משנת 1871.¹² לפי מיסמך זה היה מעמדם מורם מזה של המושלמים המקומיים שניחלו את חייהם לפי חוקי הקוראן ואשר יכלו לקבל את האזרחות הצרפתית רק בתנאים מפורשים ביותר. כלומר, אם נטשו את חוקי הקוראן. אולם וישי ביטלה את תקנת כרמיה ומהיום למחר נמחקו 70 שנה מן החיסטוריה. קורבנות הצעד הזה נמצאו איפוא, במעמד אבות אבותיהם בימי הקיסרות השנייה, אך מצבם היה חמור יותר משום שלילת מעמדה החוקי של דת משה. מלבד זאת, התחזקו יהודי אלג'יריה בעמדות חברתיות שהגבירו את רגישותם לאפליה

⁶ ראה בעניין זה מאמרו של לוסין טסינברג, "יהודי צרפת במלחמת העולם השנייה", ילקוט טורשת" ט' יצא לאור באוקטובר 1968 — המערכת.

זו, רופאים, עורכדין ופקידים לא יכלו עוד לעסוק במקצועותיהם. הקצינים היהודיים סולקו או שהועסקו בתפקידים שהיו למטה מדרגתם. סטודנטים הורשו ללמוד באוניברסיטה במספר מצומצם ביותר. הרקסור הארדי גירש את כל התלמידים היהודיים מבתי הספר התיכונים.

רבים מהמתיישבים הצרפתיים נהנו מהוראות אלה אשר היכו לפי דעתם באנשי החזית העממית, ברפובליקנים עקשנים ולפעמים גם במתחרים אישיים. תמיד זיהתה אנטישמיות באפריקה הצפונית. סמויה או גלויה, הכל בהתאם לתקופה. אין לשכוח שאדוארד דרימון * התחיל את מסעו בשנים 1880–1885 באלג'יריה, בסרט המשיך בו בהצלחה במטרופולין. אך בשיפוטנו עלינו להבחין בגוונים השונים. מעשים להכעיס, אפלייה, שוד ומעצרים, — אמת, הם היו, אך האנטישמיות הזו, לתבדיל מזו שהונהגה בצרפת בלחץ הגרמנים, לא הייתה קטלנית, לא נערכו שילוחי יהודים.

הצלחת מיבצע טורף לא שינתה באופן יסודי את מצב היהודים. דארלן השיג הסכמה לכך שפקידים שמונו ע"י ממשלת וישי לא יועברו ולא יפוטרו. לכן נשאר המינהל של וישי על כנו והחוקה שהתנהגה ע"י ממשלת וישי נשארה בתקפה. העתונות האמריקנית לא איחרה להביעה דאגתה. שאלות הרפנו אל הנשיא רוזבלט. לחצו עליו שיפעל למען הממשל האלג'ירי. הוא פירסם קריאה למען פתיחת מתנות הריכוז של עצירים פוליטיים ולחיסול מתנות אלה. דעת הקהל האמריקנית קיבלה בסיפוק את הבשורה ש"מועצת העיר אלג'יר ביטלה את ההוראות האנטייהודיות שהונהגו בעקבות חוקי הגזע של וישי... העיר שוב תתנהל לפי עקרונות השוויון והיהודים יקבלו פיצויים עבור הנזקים שנגרמו להם כתוצאה מחוקי וישי".¹²

למעשה בוצע אך מעט מכל זה. פקידי המינהל השכילו לקשור את מצב היהודים עם בעיית המוסלמים בפני ארה"ב. המוסלמים, שהיו חסרי מזון וחסרי בגד אמרו: אם לא יקבלו באופן דחוף אספקה מבעלות הברית, יהקוטמו נגד האנגלים והאמריקנים. יתר על כן, לאחר שהתעמולה הנאצית "עבדה" עליהם, הם מתייחסים באיבה לכל יתרון שיוענק ליהודים. בשני המקרים הכריע הצורך בשקט ובבטיחות של קווי התקשורת של צבאות הברית, היות ויש להימנע מיצירת אי-שביעות רצון בקרב האוכלוסיה המוסלמית. לא חסרו ריטורים וביקורת על רוזבלט "היהודי" ועל אייזנהאואר "היהודי"!

על-מנת לשכנע את אייזנהאואר, הראה לו דארלן מכתב מרבה הראשי של קונסטאנטין בו הוא ממליץ על תבונה ועל ליברליותאציה איטית מאוד.¹³ אולם ב־17 בנובמבר פנה רבה הראשי של אלג'יר אל איב שאטל — מושלה הראשי של אלג'יריה וביקשו לנקוט בצעדים הדרושים למען לשוב למסורת הרפובליקה השלישית. ב־9 בדצמבר פנה הנרי אבולקר מצידו, בצורה נרגשת, למען יבוטלו החוקים האנטייהודיים. ב־18 בדצמבר הכטיח דארלן לאייזנהאואר שיבטל את חוקי האפלייה הגזעית. האפלייה היתה בלתי מפורשת ולא ביצעה.¹⁴ ב־24 בדצמבר נרצח דארלן בידי מלוכני צעיר, פרנאן בוגייה דה'שאפל. כעבור ימים אחדים נתקבלו אצל אייזנהאואר ה"פרוקונסולים" הצרפתיים של אפריקה הצפונית שהציעו את זירו כיוצא שול דארלן. זירו קיבל לידיו את הסמכויות בשם המאושאל פטן ששלל ממנו את אזרחותו הצרפתית חודש ימים קודם לכן, אדם שעמד בראש ממשלת

* אנטישמי צרפתי ידוע. מחבר הספר "צרפת היהודית" שיצא לאור בשנת 1885 וזכה למאה מהדורות.

בזכות בצרפת שהיתה כולה בידו הגרמנים, היתה את הקשר עם ארה"ב מאז נובמבר — ואף-על-פי-כן נודעה לו השפעה מוסרית רבה באפריקה הצפונית!

ב.

אותה השתלשלות עניינים היתה תחת שלטון דארלן כבשלטונו של ז'ירו. רוב הפקידים נשארו בעמדותיהם, לא שונתה התחיקה, מתנות העצירים הפוליטיים לא נתרוקנו ולפעמים אף קיבלו דיירים חדשים, ואולם, בניגוד לדארלן, לא התרשם ז'ירו מנסיבות בלתי-צפויות. היו שאמרו כי ארה"ב היא שבחורה בה הוא „בן חסותה“, אך התנהגותו העמידה את מונות ואשינגטון בספק, כיצד יכלה ארה"ב לראות בו את „בן חסותה הבלתי-מפוקפק באפריקה הצפונית“?¹⁶

מבוכת האמריקנים גדלה עוד יותר כאשר נתנה ועידת קאזאבלנקה הזדמנות לעתר נאים לבקר במרוקו ולדווח על האווירה השוררת שם. לפי „גירורק הרלד טריביון“ (24.1.43) נקס ראדיו מארוקו בנימה אחת מאוד למשטר וישי, אלה שקיח לשינוי עם בואם של צבאות הברית, ראו עצמם מרומים, התעמולה באפריקה הצפונית נמצאה בידה של כנופייה של אנשי וישי מושבעים, אנטישמיים, סלונגים ואנשי כמורה“, דריו מידלטון, כתב ה„גירורק טיימס“, ביקר במחנה אל-עאיישה, במרחק של 8 ק"מ מקאזאבלנקה, הוא מצא שם שלושה עד ארבעת אלפים רפובליקנים ספרדיים, כמה מאות פולנים ויהודים, וכל אלה שנעצרו בשל סיבות בטחוניות (99% היו אלה גולים-סטים).¹⁷

באלג'יריה היו מתנות אחרים וביניהם היו הבדלים של תנאי חיים אולם העציר השתייך גם שם לאותן הקטגוריות של הנרדפים מאז 1940.

במשך חודש ינואר עלתה שערוריית פיירוסון, איש זה, לשעבר שר הפנים בממשלת וישי בשנים 1940-1941, נדע במעצרו של לאוראל בדצמבר 1940, מאז אפריל 1942 נמצא בגלות בארגנטינה. כאשר פנה אל דארלן והציע לו שירותו, הסכים האדמיראל בוזכור את הקריירה הקולוניאלית של פיירוסון, עוד בסרם הפליג פיירוסון מאפריקה הדרומית, נרצח דארלן, ז'ירו אישר את ההזמנה, סמנר וולס — תת-מזכיר המדינה, לא ראה בעין יפה מיגרי כזה של איש וישי ותיק במינהל בו היו כבר רבים כאלה, אולם קורדל הול ורוברט מרפי לא שזו לדבריו של וולס, ורחבלס נעתר לפנייה,¹⁸ העתונות האנגלית אמריקנית הפכה את העניין לשערוריה, לאורך סדרים רבים סופר שפיירוסון הוכיח איבה לחסת כלפי היהודים: „פיירוסון הקפיד לסלק את כל הליברלים והדמוקראטים מהמינהל הצרפתי, כמרכן הינו אחראי לנקיטת הצעדים האנטישמיים הראשונים בצרפת והוא אשר הכתים מליסים חסרי אזרחות כ„זרים מסוכנים“, כך כתב „כריסטיאן סינס מוניטור“ ב-16.1.43.

באות סודע חתם הנגראל פריז, איש פאטאן בלב ונפש, מאיור-נגראל בצבא אפריקה הצפונית, על תזכיר הנושא את התאריך 30 בינואר: יש להשתמש ביהודים רק כחפזים ולא כחיללים קרביים, מדוע?: „צעד זה נראה הכרחי כדי למנוע שכלל האוכלוסיה היהודית חיהנה ממעמד של חייל קרבי משוחרר, על-מנת לא ליצור תקדים לעתיד בשאלה המעמד שיינתן להם לאחר למלחמה“, ליהודי צרפת או בעלי נתינות צרפתית ניתן לשרת ביחידה קרבית „על פי החלטה אינדיבידואלית“, בתזכיר מצורף שהיה מכונן אל המפקד העליון במארוקו הוסיף פריז כי בשירות הרפואי לא צריכים לשרת יותר מ-3% יהודים.¹⁹

יש לציין שעל תזכיר זה לא נודע באמריקה עד סוף חודש אפריל, כאשר העביר ד"ר סטפאן וייז העתק מסמכו אל מזכיר המלחמה — סטימסון. למען בהירות העניין יש להביא לידיעת הקורא את רעיונותיו של הגנרל ז'ירו ולהדגיש את חולשתם של הנציגים האמריקניים שבמחיצתו. ז'ירו עשה את עיקר דרכו הצבאית במושבות צרפת, אולם בשנים 36–1939 שימש מושל צבאי בעיר מץ. היה זה אדם בעל כוח מוסרי יוצא מגדר הרגיל שהצליח בשתי מלחמות עולם להימלט פעמיים מהשבי וכל בריחה נרעזה מקדמתה, שנאתו את הגרמנים היתה נעלה מכל ספק. בספטמבר 1940 כתב מקניגשטיין, מקום שם נמצא בשבי, אל ילדיו: „הנני אוסר עליכם להתייאש מן התבוסה“¹⁹. כדי למנוע יאוש זה, הועיד שלושה תפקידים לצרפתים: איכלוס הארץ במשפחות גדולות, הקמה בסתר של כוח מזויין ושיחרור הארץ. מחשבותיו בשאלות סוציאליות היו מבובלות. אמנם שלח תזכיר אל המארישאל פאסאן מתוך מחנה־השבויים ש 1, ביום ה־26.7.40, ובתזכיר זה הוא מנתח את הסיבות שהביאו לתבוסה, בין הסיבות הסוציאליות הוא מונה: „הירידה בילודה“, הרמה הבלתי־מספקת בהתפתחות הגופנית והמוסרית של הנוער, החופשות־בתשלום, היעדר מידות הנצרות שהונחו מתוך חינוך חומרי, ההטבות הסוציאליות שהשיגו הפרעלים בתקופת החזית־העממית, היעדר משטר עבודה בתוך האומה: „החירבן אותו החזירה החזית העממית הינו עצום אך אסתה הכבידה ביותר היא, שלימדה את עמה של צרפת את העצלות המכונה „שעות הפגאר“... המסכאות בלבד משגשגות... העובדות כבר מזדקרות לעיניים והדברים הגיעו לידי כך שתחת דגל אחד חברו יחדיו הבורגני, הבונה־החופשי, הסינדיקאליסט המושבע והחרוה הכולשביסטי“.

במניין האסונות חסר הגורם היהודי, אך פרט לכך, אלה הם אותם עקרונות עצמם המשמשים יסוד למהפיכה הלאומית של פאסאן, אשר לגרמניה ההיטלראית, הנה כיצד רואה אותה ז'ירו: „ובאמת, הצרפתים הרציניים שראו את גרמניה בהיותם שבוי־מלחמה יכולים להעיד על שיגשוגה ועל בריאותה הגופנית והמוסרית. אולי אין שם חירות, אך בוודאי אין שם אי־סדר ואף לא אנארכיה, מכל מקום, יש בה עבודה — אצרו היחיד של העם תרוצה לחיות ולחיות מאושר, תלוואי ותזכור צרפת זאת, לטיבתה היא“²⁰.

מיבצע טורף העלה גנרל ריאקציוני זה אל הצמרת, אבל לזירו עצמו לא היו שאיפות פוליטיות. הוא הכריז על חוסר נסיונו בתחום זה ועל העדפתו עיסוקים צבאיים מובהקים. הוא הצהיר על חוסר התאמתו: „בשטח הפוליטי הייתי בלתי מוסמך, בלתי זרין וחלש במידה מדוימת. איש איש למקצועו“²¹. אלה שהכירוהו מקרוב היו שותפים לדעה זו. בעיני דארלאן היה ז'ירו „ילד במובן הפוליטי“²². גם אייזנהאואר מביע אותה דעה. אף מרפי הכיר בזאת וחנשיא רחבלס שם לכך לב בעת ועידת קאזאבלנקא.²³ אלה שעבדו במחיצתו לא נבדלו בהרבה, בתפיסותיהם הפוליטיות, מהגנרל ז'ירו. הגנרל ברז'ארה, שוהפו הישיר לעבודה, אחד מאד את ממשלת רישי, ד'אן ריגו, מזכיר המדינה לאינפורמאציה עד ל־16 במרץ, היה מלוכני רשונא את עקרונות הדמוקראטיה. הוא התפטר באופן הפגנה בסתאה נגד נאיומו של ז'ירו מיום ה־14 במרץ. מרסל פיירושן שהפך מושל כללי של אלגיריה, שמר על משפטי־הקדומים האנטישמיים. בשאלת חוקי האפליה הגזעית היה בעד ליברליזציה אישית: „אין לבטל אותם מיד ובשלימות מבלי להסתכן בכך שהדבר יעורר תגובות מסוכנות, בעיקר מצד האוכלוסיה המושלמית“. הוא

מצדיק את הוצאתם של הילדים היהודיים מבתי הספר הכלליים במילים אלה: „הצפיפות השודרת בבתי הספר הציבוריים אינה מאפשרת ביטולו של הנומרוס קלאוזוס, יש להסליך על עידוד התוראה הפרטית בין היהודים, דבר שאגב, חולם גם את שאיפותיהן של הקהילות היהודיות“. אולם עמודים אחדים לאחר מכן הוא מעיר לביטול הנומרוס קלאוזוס, בסוף חודש מרץ: „רישומם מחדש של תלמידים ממוצא יהודי במוסדות הורגוך מכל הסוגים לא גרם לקשיים כלשהם מלבד אלה שנבעו מהנסיבות ובעיקר מהמחסור בסידורים תומריים“.¹¹

בצד האמריקני אין לסעון דבר נגד הגנרל אייזנהאואר, כמפקד הצבא עסק, ראשית כל, בבעיות הכרוכות בהתקדמותם של צבאות חבירות, כאשר הטיל עליו הנשיא רוזבלט להתערב אצל המוסדות הצרפתיים, הוא עשה זאת מתוך הכרה שבוה הוא משרת את ארצו וממלא את חובותיה המוסריים, מלבד זאת היה לצידו רוברט מרפי שהיה ממונה בפירוש על תביעות המדיניות.

רוברט מרפי, בלי ספק, לא היה אנטישמי, היום הוא מוחה על כך נמרצות.¹² אך הוא היה נוח מאוד להשתכנע מנימוקים מקומיים, הוא יצר לעצמו דעה שניתן בהחלט להתווכח עליה, וכך, כאשר הגיע הנרי מורנגטאו אלגיריה כדי לעמוד מקרוב על גורלם של בני דתו, שימש לו מרפי פרשן מטעם הפקידים הנירודיסטים: „ניסיתי גם להסביר לו מדוע חשוב כל כך לפעול בזירות רבה בביטול חוקים נאציים, כל עוד לא הוכרעה הסערה הצבאית באפריקה, הצמלנים גרמניים הסיתו את הערבים בשידורי רדיו כי בארה"ב מושלים יהודים ואם האמריקנים ינצחו במלחמה הם יעלו את היהודים לשלטון באפריקה, נדרשה זהירות רבה כזו למנוע מהומות על רקע גזעי, העלויות להזיק למערכה הצבאית“.¹³ (מורנגטאו שימש מזכיר האוצר והיה בעל השפעה רבה בקרב יחידות אמריקה).

מרפי מספר על מקרה נוסף שבו הוא מתכוון להוכיח כי מיטיב הוא להכיר את מצב היהודים באלגיריה מכפי שמכירים אותו אחיהם, בג'ישראל באפריקה: קבוצת חיילים אמריקניים בני הדת היהודית ביקרה אצלו ימים מספר לאחר הגיעם עם הצבא, והם באו אליו בסענה שהוא לא עשה דבר למען יהודי אלגיריה, מרפי מסכם: „אותם אמריקנים לא ראו מימיהם משוה הדוכה לשכונות היהודיות הנפרדות באלגיריה ובמארוקו, הם היו כה מזועזעים מהתנאים הירודים, עד כי לא היו מסוגלים לתפוס שזהו סריסמריה צרפתית, שבה לא היה לי כל סמכות כסרם הגיע הצבא, אורחי הנרגשים לא ידעו שיהודי אפריקה הצפונית חיים בשכונות נפרדות מזה מאות בשנים, כפי שהם חיים עד היום, ושרפת חייהם אינה גבוהה מזו של שכניהם הערבים“.¹⁴

מכאן ניתן ללמוד כיצד השקיף מרפי על הבעיה היהודית, בעיניו לא היה זה עניין של עוול שנעשה למיעוט דתי מסיבות גזעניות, אלא היה זה בעיקר בעיה קולוניאלית, הוא קלט כבדרך אגב את ההגמקות של שליטי אלגיריה.

באותו זמן העלה נימוק נוסף שאליו שב הסטייס-דפרטמנט מזמן לזמן כדי להתגונן מפני התקפות: „הצרפתים הינם בעלי-חבית באפריקה הצפונית, ארה"ב מקיימת איתם קשרים של העל-ברית בלבד, „ארצות-הברית אינה כוח כיבוש הממנה מימשל צבאי אלא בעלת-בריתם של הצרפתים באפריקה הצפונית, ומחזר כוח שלכן מתייחסת ארה"ב אל גנרל ז'ירו כאל נציגה של מדינה בעלת-ברית, כזה מוסבר כי ממשיכה זו אינה יכולה להכתיב לגנרל ז'ירו כפי שהגוליסטים סבורים“.¹⁵

הגנראל ז'ירו והיהודים

נימוק זה איך לו משקל רב, הוא בוטל עם פעולות ההתערבות עליהן עוד ידובר, אך לא כן בשאלה היהודית. הוא נועד בעיקר להרפיית המתח בדעת הקהל סביב הסטייס-דפרטמנט.

יש צורך להדגיש שכתבי העתונות עוררו את הציבור האמריקני. בראשית חודש ינואר כתב דריו מידלסון מאלג'יר, ללא ספק בהשפעת דיפלומאטים אמריקניים: „מנהיגים יהודיים הובעים מהצרפתים וטבעלי בריתם שלא לבטל מיד את החוקים, אלא למתן אותם באופן הדרגתי. הם חוששים, כמו בעלי הברית, מאי-סדרים כלכליים וחברתיים במקרה שהחוקים יבוטלו מיד.“²⁰ וחודש מאוחר יותר: „הכתב שוחח עם מנהיגים שונים מבין יהודי אלג'יריה, אשר התווכחו עם הגנראל ז'ירו על הצורך לפעול באיסות במיתון החוקים האנטי-יהודיים. הם מודים שהם מרוצים מהצעדים שננקטו עד כה, אך מדגישים שיש עוד לעשות הרבה.“²¹ בכתבה שניה מסוייג התיאור הרבה יותר.

הקהילה היהודית של ארה"ב הסיקה את מסקנותיה מהמצב: „עלינו לזכור שז'ירו רשחפיו הינם בנים נאמנים לווישי. להיות אנטי-גרמני אינו בהכרח זהה עם אנטי-פאשיסטי.“²² כתב-עת יהודי אחר טען כי ז'ירו מהסס יתר על המידה. הוא הוגה אך ורק במלחמה, אבל חששת אלפים יהודים נשארו עצורים בבתי-כלא של אפריקה הצפונית. התקלות הבודדות שהושגו היגו תוצאות של לחץ חזק מצד דעת הקהל.²³

לעומת זאת רחשו יהודי ארה"ב אמון לגנראל דה-גול, שהוא נוהג לפי עקרונות הדמוקרטיה. לפי העתון „אופיניון“ ממרץ 1943 היה זה דה-גול שתשיג אצל ז'ירו, שיפור במצב היהודים, כאשר תבע בקאזאבלנקה את שחרורם של האסירים הפוליטיים ואת ביטול החוקים האנטי-יהודיים. המסקנה?: „יהודי אפריקה הצפונית-הצרפתית תולים עיקר תקוותיהם בגנראל דה-גול ותנועת צרפת-הלוחמת שלו. הגנראל הוכיח שהוא אינו רק דמוקראט נלהב ואנטי-פאשיסט אלא אף איש הידע והמבין את הסוגיה היהודית והרוחש לנו אהדה רבה.“²⁴

המחלקה הצרפתית של הקונגרס היהודי העולמי בניו-יורק הלכה באותו כיוון והושפעה ממר הנרי טורס אשר השקפותיו הגוליסטיות מצאו הד בקרב היהודים. ביום ה-2 בפברואר דרשה מחלקה זו בפומבי כי ליהודי אפריקה הצפונית יוחזרו זכויותיהם המלאות. יחד עם טורס, תחמו הבארון אדמונד דה-רוטשילד שהיה נשיא הוועד היהודי בצרפת, הצייר מארק שאנאל ואנשי הספרות והמדע — אנדרי שפירא, פייר דרייפוס וז'אק האדאמר.²⁵

אותם הלכירוהו העסיקו למדי את ואשינגטון. כאשר עבר באלג'יריה בסוף חודש פברואר ג'ון מק קלואי, מזכיר נספח לענייני המלחמה, שוחח עם פיירוסון בעניין זה. הוא קשר את שאלת היסודות מחדש של צבאות צרפת עם שאלת הליבראליזציה של המשטר: לפי הדעה האמריקנית, כך טען, אין להסכים לאספקת נשק לצבא שמפקדיו לא הוכיחו את עצמם כדמוקראטים מובהקים. הגנרל לא הרחיק לכת בכיוון זה. אמר מק-קלואי, פיירוסון ענה בנאום הגנה ארוך על פעולתו בעבר. הוא הבטיח שיש ברצונו לשמור על שיווי משקל בין החירויות ובין סמכות הממשל. הוא פירט את הצעדים הפרוגרסיביים בכיוון הליבראליזציה, אולם בעניין חוקי הגזע נשאר קשוח — „למען למנוע צרות“ כמו שהתבטא.²⁶

בסוף חודש פברואר עורר מצבם של היהודים באלג'יריה, דאגה כמקדמה, למרות

ביטולן של כמה הוראות אנטישמיות, על אף הבטחות למיניהן, לא היווה תוקפת של תקנת כרמיה. לא ניתנו פיצויים עבור רכוש יהודי, הגומרוס קלאוזוס בבתי-הספר נשאר בתוקפו, הפקידים, הרופאים ועורכי-הדין לא יכלו עוד לשוב לעבודה במקצועותיהם. הצבא החזיק בהוראות שניתנו ע"י הגנרל פריו, לפי דעת האמריקנים, הוחזק זיירו אחראי לאותן הגבלות של חופש הפרט, ועוד יותר אחראיים לכך — העובדים במחיצתו, בין יהודי אמריקה התפתח זרם גוליסטי, כרגע בו הוחלט בסמיט-דפרטמנט שיש להמשיך ולתמוך בגנרל זיירו.

ג.

בחודש מרץ מסתמנת התפתחות ניכרת במישל אלג'יריה, בהשפעת ז'אן מונה, מאחוריו היתה קריירה ארוכה בשירות המעצמות המאוחדות, במלחמת העולם הראשונה היה חבר במועצה המאוחדת להובלה ימית ואחרי-כן הפך משנה למוזכיר הכללי של חבר-הלאומים, מדינות שונות נזקקו לשירותו בתור מומחה בענייני כספים, בשנים 1938-1939 שלחה אותו ממשלת צרפת לארה"ב לשם קיום מרים על רכישת מסוסים אמריקניים. משנת 1939 ועד 1940 שימש יו"ר הוועדה המאוחדת לרכישת חומרי לחימה ומקום מרשבו היה בלונדון, חתימת פאטאן על הסכם שביתת-הנשק דחפה אותו להמשיך בשירות הבריטים והם שלחוהו עם משלחת הקניות שלהם לוואשינגטון, שם קשר קשרים עם הרי הפקיסט, הכיר אישים רבים בחוגים אמריקניים שונים והשתתף באופן פעיל בגיוס כלכלתה של ארה"ב למאמץ המלחמה בשנים 1941-1942, ואכן, היה זה הפקיסט שהמליץ עליו כסגן רוזבלט בעת רעידת קאהאבלקה: "ישלח נא מונה אל זיירו בתור יועץ בענייני אספקת נשק ואגב מילוי הפקידו זה, ילחש לו בסתר כיצד לנהוג למען ליבראליזציה במשטר של אלג'יריה, כיצד להכין את איחוד תנועות ההתנגדות השונות ולתקן את התרמית של זיירו בדעת הקהל האמריקנית, ז'אן מונה הגיע לאלג'יריה ביום ה-28 בסברואר⁹⁶."

בין שאר השאלות שעייין בהן מיד, היתה זו על גורל היהודים, מונה העלה רעיון של הצהרת בח ידיע זיירו לעתונות האמריקנית שהוא מאושר להיות הראשון שמבטל את תאמצים האנטי-יהודיים, אותו משטר אימים של אירופה.

מיד הופיעו בעתונות האלג'ירית כמה אותות שבישרו רוח חדשה, ביום ה-6 במרץ פורסם "דפוש אלג'יריין" תזכיר בעמוד הראשון: "לצרפת אין משפטים קדומים גזעניים, הגנרל — הרסטביל גותן בזה פקודה שכל אשה אי נערה כשרה לשירות הרוצה לשרת, תרעסק בהתאם לצרכים ובמשרות הפניות מבלי לשים לב לגזע ולדת". ביום ה-8 במרץ הודיע אותו עתון: "כל ההוראות של וישי ביחס ליהודים אין להן תוקף באלג'יר", ולמחרת הכריז סגנר וולס על שביעות רצונו: "צרפת חוזרת אל מדיניותה המסורתית", וכך כיוון ז'אן מונה את זיירו לשלול שלילה מוחלטת את חוקי וישי, אלג'יריה הצהירה על שובה לחוקי הרפובליקה השלישית בכל התחומים, כדי שהמפנה המדיני יזכה לפירסום הנרחב ביותר, הסכים זיירו להודיע על כך בנאום ששודר ברדיו ואשר זכה לניתוחים ולפרשנות נרחבת בעתונות בעלות-הברית, היה זה הנאום אל תרשבי אלונס-לורן מיום ה-14 במרץ, עין ברשימותיו האיטיות של ז'אן מונה מראה שמחברו האמיתי של הנאום היה מר מונה עצמו וזיירו כתב בנאיביות: "היה זה הנאום הדמוקראטי הראשון בחיי".⁹⁷

* יוצאו של הנשיא רוזבלט בעניינים מדיניים ומקורביו האישיים.

לא בנקל השתכנע ז'ירו בנחיצותה של תמורה מדינית, בנקודה אחת התעקש, הוא לא רצה להחזיר על כנה את תקנת כרמיה, ז'אן מונה עשה כמיטב יכולתו, בשתי הטישות הראשונות של הנאום נאמר שכל חוקי הרפובליקה השלישית מקבלים שוב את תוקפם, אבל החל מהטישה השלישית מופיעה הסתייגות בדבר תקנת כרמיה, ז'ירו אינו מסתיר שהוא קיבל על עצמו את האחריות להסתייגות זו: „אם לומר את האמת, לא הייתי מרחיק לכת כפי שדרש זאת ז'אן מונה, בעיקר בשאלה היהודית“.³⁸

התנימוק? ז'ירו עונה שהוא מכיר את התנאים של החיים המדיניים באפריקה הצפונית, הוא גמר אומר לעמוד על ביטול תקנת כרמיה כדי להבטיח את השוויון הגזעי: „מתוך אותו רצון להסיל כל אפליה גזעית, מבוטלת תקנת כרמיה שהונתה בשנת 1870 ואשר גרמה להפרדה בין מושלמים לבין יהודים ילידים“.³⁹

ז'ירו עשה אך צדק כאשר הישווה מעתה את העול שנועשה למושלמים גם לגבי היהודים, הדבר נחזק כיוון שהתעמולה הגרמנית-איטלקית תפיק תועלת מכל יתרון שיוענק ליהודים — להסתתג בין המושלמים — אמר, מלבד זאת משימות פעולותיהן של שתי הקהילות זו את זו: „זה עובד במתכת וזה בורה במכרות מבלי שיהיה לאחד יתרון על פני משנתו וצרפת ערכה לכסחונם ולשלומם של שניהם“.⁴⁰

בדווחה על נאום זה, מבליטה העיתונות האמריקנית בהתלהבות את התמורות שחלו באלג'יריה, היא מברכת על השיבה אל העקרונות הרפובליקניים ועל הבטחתו של ז'ירו להישאר „משרת העם“, היא מבשרת שבעקבות הנאום תבוא סידרה של צווים חדשים שחפז את המילים למעשים, בתחילה ראה אף ה-ניריוק סיימס את ביטולה של תקנת כרמיה כצעד למען שיוויון הגזעים.⁴¹ לעומת זאת הסביר „ניריוק הרולד טריביון“ לקוראיו את העניין המיוחד הזה בביטויים מעורפלים, אך לא הגיב על כך יותר מעמיתו.⁴²

המתאה הראשונה באה מצד הנרי טורס ופאול יעקב, שניהם חברי הקונגרס היהודי העולמי, שניהם מצרפת, שניהם בגלות בניריוק ומאחדי דה-גול, ביום 18/3 פירסמו מכתב בניריוק סיימס ובו מתחו ביקורת על עמדת הגנראל ג'ירו בשאלה היהודית.

„כריסטיאן סיינס מוניטור“ העלה את העניין למחזרת היום, כתבו באפריקה הצפונית, אגון קסקלין, שתמיד היה מצודכן ובעל מידע מהימן, מעביר את הבעיה למישור מדיני: „מכל מקום יש להניח כי הוחלט על ביטול חוק כרמיה, פחות למען פיוס הערבים מאשר לשם מתן סיפוק לקבוצות בעלות השפעה מבין המתיישבים הלכנים באלג'יריה, שאינם מחבבים את יהודי אלג'יריה, הן בשל מוצאם שאינו צרפתי והן בשל היותם רפובליקנים“, תבארן אדמונד דה-רוטשילד, נשיא הקהילות היהודיות של צרפת ואלג'יריה, שאף הוא ערך גלות בארצ"ב, פירסם ב-19 בסרץ איגרת מתאה שהופיעה ב-„ניריוק סיימס“: „ונאמנו המעניין של הגנראל ז'ירו מעורר תקוות גדולות ומכיל יסודות מעודדים ומבשרי טובות, אף-על-פירכן קשה מאוד להבין את מלוא משמעותו ביחס לשאלה היהודית, הדבר מעורר דאגה בין כל אלה שהיו קורבנותיהם של חוקי הגזע ובין יצורי אנוש אומללים שנתנו ביד הנאצים... ביטול תקנת כרמיה מוכיחה כי כמה אישים מהמימשל באלג'יריה מנסים לקיים אנטישמיות באפריקה הצפונית, דבר אשר יוביל בהכרח לסיבוכים אומללים וזה מה שמעכב את ליכוד כל הצרפתים, דבר שאנו מייחלים לו כולנו, התפתחות זו תביא נזק חמור בהמשך המלחמה“.

עם קריאת איגרת זו, ניתן להבחין שהבארון רוטשילד מתאר את המסקנות המדיניות

של ביטול התקנה, אך אינו חוקף את ז'ירו באופן אישי. מואשמים בזה אנשי סביבתו. יש להניח שיהודי אמריקה ויהודי צרפת שבגלות נמנעו מלהופיע כ"קיצוניים" שאינם פוסקים מלבקר את הסטייטס־דפארטמנט, אך בעצם הם תומכים בחנוכה הגנרל דה־גול. "ניריווק טיימס" פתח טוריו לרווחה לדברי מתאה. הקונגרס היהודי האמריקני והקונגרס היהודי העולמי פירסמו הצהרה שהאשימה את שלטונות אלג'יריה בהחזקת היהודים כאזרחים מטדרנה שניה ובכך שלא הפעילו למעשה את חוקי הרפובליקה השלישית.⁴²

במשך כל העת הזו שמרה ואשינגטון על שתיקה שבתבונה. הסברים הראשונים הגיעו מאלג'יר. טענו שזו היתה תוראה לשעת זדורם כדי למנוע התמרמרות מצד המושלמים וכדי לחכות בתעמולה הנאצית.⁴³ פקיד בכיר באלג'יריה, עלום־שם, פירט זאת: "השאלה המסובכת הזו היא דוגמה נוספת למבחנים הסותרים העומדים לפני ממשלת הגנרל ז'ירו. אלה התובעים "דמוקראטיה" באפריקה הצרפתית אינם מבינים את המצב פה. אם יחול חוק תשיויון על ערבים כעל יהודים, וזאת האלטרנטיבה הטובה לביטול תקנת כרמיה, יהיו איפוא שתי הקבוצות בעלות מעמד שווה באלג'יריה, והרי זה אומר שהצרפתים יוצאו מתפקידהם, הערבים יכנסו במקומם וקשיהם של היהודים יגדלו לאין שיעור." האם היה זה "שיויון האביונים"?⁴⁴ אפילו "שיקאגו דיילי ניוס" שיצא לאור באזור העיון ליהודים, מצא שווה הדמיות טובה כדי לתקוף את מדיניות־החוץ של הדסר קראטיס: "ארה"ב יכולה לעשות יותר רושם על הערבים בכפותה את מדיניותה המוצהרת שאינה נוהגת אפליה גזעית, מאשר אם תכנע מחשש של "קשיים בקרב הצבא" יש להודות שביצוע מדיניות זו באפריקה הצפונית יעורר את התחזית שהיא בלתי נעימה בעיני אנשים מסוימים — שהערבים יקבלו מעט יותר זכויות וחירויות מאלה שהיו להם סמוך הכיבוש הצרפתי."⁴⁵

אז תחלים הסטייטס־דפארטמנט לצאת משתיקתו. סמנר וולס קיבל על עצמו לספק את ההסבר. הוא עמד על העובדה כי רק יהודי אלג'יר היו משוללי אזרחות צרפתית, ולא כך יהודי צרפת המטרופולין.⁴⁶ על כך השיב הבארון רוטשילד מיד: "בצעד זה, הסתבסס אך ורק על השתייכות דתית."⁴⁷ יש משום אפליה מחפירה בין בעלי תרבות אירופית. "ד"ר סטיפאן וייז, נציג הקונגרס היהודי האמריקני העולמי נתקבל ביום 18/3 אצל המשנה למזכיר המדינה, בעת שה"ניריווק טיימס" המשיך לפרסם איגרות מחאה וביניהן של ז'אק מריטן, אמיל ביורה, פרנסיס הגרי פריין — כולם סופרים, אנשי מדע או עיתונאים גולים בבירתה הכלכלית של ארה"ב.

בגבור הלחץ מכל הצדדים, פנה הסטייטס־דפארטמנט אל אלג'יריה על מנת להשיג את החומר הדרוש לתשובה רשמית. קורדל הול גילה למרפי את חששותיו: "יסודות גוליסטיים בארץ זו משתדלים לסלף את העובדות ולעשות הון מהסענה שאין לגנרל ז'ירו כוונה ממשית לבצע את הצעדים שבעורחם יקבלו יהודי אלג'יריה — אזרחות צרפתית."⁴⁸ כעבור מספר ימים העביר הול אל מרפי העתק איגרתו של הבארון דה־רוטשילד, אולם העתקים משני מיסמכים אלה נמצאים בארכיונו של מר מונה.

נקל לטעון כי גם מרפי מצידו חיפש מידע. גם פליכס פרנקפורטר פנה אליו וביקש הבתרות. הוא היה שופט בבית המשפט העליון של ארה"ב, ידידם האישי של הנשיא רובלט ושל ז'אן מונה.

הגנראל דירר והיהודים

מר מונה הרכיב רשימה של האנשים, אשר ייפגעו מביטול תקנת כרמיה. הוא מצא בין יהודי אלג'יריה עשר קבוצות שלא סבלו מכל משפט קדום כלשהם. לאחר מכן הגיש לכתבים האמריקניים את מסקנותיו אלה: אם ינהלו היהודים מסע כדי לקבל מיידית אחריות צרפתית, יתקוטטו המושלמים ה"מעובדים" בידי התעמולה הנאצית. דבר זה יביא עמו סכנה לחיי היהודים וגם תקלות בתקשורת של צבאות הברית. מוטב לתת אמון בגנראל דירר אשר יחליט בעבור שלושה חודשים החלטות ליבראליות. אל פרנקפורטר הוסיף מונה, שהוא אינו אחראי למצב זה וכי ישתדל לתקנו: "אעשה כמיטב יכולתי למען הסדר הדבר, ואיני צריך לומר לך איזו רוח מפעמת בי".

ואכן, ריתקו העניינים היהודיים את תשומת לבו של מר מונה במשך השבועות שבאו לאחר מכן, כי לא יהודי ארה"ב בלבד ויהודים צרפתיים שערכו שם גלותם מצאו פגם במהלך האישי באלג'יריה. בידי הגוליםטים היה עתה יתרון ההסברה כלפי דעת הקהל של המעצמות המאוחדות, בלי שים לב מה היו באטת דעותיהם. "לה-טאריסיון", העתון הגוליםטי שהופיע בלונדון, כתב כי "הגנראל דירר מרחיק לכת מממשלת וישי", סוכנות הידיעות "אוברסיס גיוס אנסי" שיגרה לארה"ב מברקים רבים, בעיקר את מחאותיהם של חיילים משוחררים ושל נכי מלחמה צרפתיים. משלחתה של צרפת הלוחמת בוואי שיינגטון הפיצה מעשייה: "באלג'יריה נפתח מרשם המועצה הכללי. אחד מחברי המועצה קם והכריז שאננם נבחר כחוק, אך אינו כשר למלא את הפקידו מכיוון שהוא אינו יהודי".⁹⁰

במחצית השניה של חודש אפריל דאג דירר ויזו להביא לידיעת מחלקת המלחמה ולאחר מכן לידיעת הסטייט-דפרטמנט, את ההוראה החתומה בידי הגנראל פרוי מיום ה'30 בינואר. דאן מונה נקרא לשוב ולשתף פעולה. המשנה למזכיר המלחמה הממונה על שאלות מדיניות, דון מק קלואי, תבע ממנו הסברים. דאן מונה השיב כעבור חודש ימים, בינתיים קיבל מזירו ומפריו תזכיר חדש סיום ה-15.5 אשר ביטל "כל אפלייה המבוססת על יהדותו של מישהו. בכל הנוגע לגיוס, לעלייה בדרגות השונות, למחלקות ויחידות, ביחס להעברות או להחלטות בין המשרתים בצבא — חיילים כאזרחים", דאן מונה בירר אם אטנם בוצעה התוראה הלכה למעשה. "לא רק ביחס ליהודים טמוצא צרפתי אלא גם ביחס לאלה אשר היו בעלי אזרחות צרפתית עליה תקנת כרמיה לפני ביטולה". כל הידיעות הללו תועברו ע"י מק קלואי בתשובתו אל דירר ויזו והוא הציע לו להוכיח מעט חוקרת. "לצעדים בהם נקט הגנראל דירר באפריקה הצפונית ביחס ליהודים. הוא חתר בהתמדה בכיוון הנכון ולא היתה זו הפלגה נוחה כל עיקר".⁹¹

המחלקה הצרפתית של הקונגרס היהודי העולמי המשיכה ללחוץ על הסטייט-דפרטמנט בתגובה לו תזכיר שהצביע על האופי הפאשיסטי והאנטי-רפובליקאני של ביטול התקנה.⁹² למעשה פסק עניין תקנת כרמיה להיות אקטואלי במידה שנראה סיכוי לאיחוד בין מועצת הגנראל דה-גול ובין הממשל באלג'יריה. מזמן לזמן חזר אטנם, דו-שבועון כמו "The New Republic" לזיכרון אודות יחסו של הגנראל דירר אל היהודים אך כל זאת נעשה בעיקר לשם התקפה על מדיניותו הכללית של הסטייט-דפרטמנט.⁹³

לבסוף הוחזרה על כנה תקנת כרמיה ביום ה'21 באוקטובר 1943, ארבעה חודשים לאחר שהוקם באלג'יר הוועד הצרפתי לשיחרור לאומי כשבראשו הגנרלים דה-גול וז'ירו. "המצב השתפר מאוד מאז חודש מרץ. כוחות הציר מוגזר עד תום. מערך הצבא והמדיניות של צרפת השתנו חזקו ללא הכר, לבעלות-הברית יש עתה כוחות לוחמים במספר רב

בתוך צבא אדיר הבנוי וסאורגן כהלכה. אף הערבים נרתמו ככל האפשר למאמץ המלחמתי המאוחד וכל אחת גורמים הפחיתו את הזדמנויותיהם לגרימת צרות.¹¹ הנזק לקבל דעתו זו של עתונאי כסיכום? דעה זו פשטנית מדי ולכן לא נוכל לקבלה.

1. האם הצדיק החשש מפני תגובות המושלמים את ביטול תקנת כרמיה? קשה להשיב על כך באופן החלטי. בטוח הוא על כל פנים, שהיחידות המושלמיות בצבא הצרפתי נלחמו באומץ רב בסוגייה כמו באיסלית החל מינואר 1943 ועד לסיום המלחמה. הן לפני הענקת האזרחות הצרפתית ליהודים והן לאחריה. מאידך הציע ז'אן מונה לגנרל ז'ירו, בהגישו לאלג'יר, להכריז על שיבת מוחלטת אל חוקי הרפובליקה השלישית. הרי זו חוכמה נוספת שהחשש מפני תגובה מושלמית לא ניכר באופן כללי. והנה כיצד התבטא עורך-דין אלג'ירי מושלמי, מר עלי בומנדיל: „על הסעמדות השולטים במדינה זו להכיר בזה סוף-סוף, שכל צורה של העדפה מצד כלשהו ולמען קהיליה כלשהי, יפגע באופן מכאיב בלב המושלמים האלג'יראים. הם מסרבים להיות עוד „ילדים גדולים“, קורבנות למירמה או מסבע עובר לסוחר. עלי להוסיף עוד שעי המקצוע שלי אני מעורב בחוגים המושלמים השונים. אין כל חד או רחש כלשהו בדבר תביעות המכוונות להזיק ליהודים.“¹²

2. עתונאים אמריקניים רבים הבליטו את האנטישמיות של מתיישבים צרפתיים מסוימים באפריקה הצפונית. הם ציינו גם שביטול תקנת כרמיה בא כדי לכסות על החשש, שמא יהיה הכרח להעניק לערבים אותן זכויות אזרחיות אותן מסרבים ברגע זה להעניק ליהודים. בסוכן זה, עניין תקנת כרמיה הוא שלב בתהליך הדחיקה-לתיאוציה אשר חלך וגבר במשך המלחמה. חנה ארנדט, סופרת, הכותבת בכתב-עת יהודי אמריקני, מציינת בצדק: „הוזה אומר, המתיישבים הצרפתיים ניצלו את תבוסת צרפת ואת שיחזורם מהתערבות הסטרופולין, כדי להנהיג באלג'יריה חוק אשר לעולם לא היו משיגים אותו בצינורות המקובלים.“¹³

3. בשמשו מכשיר למדיניות כזו, לא פעל הגנרל ז'ירו בציגוד לרגשותיו הוא, כי הן בצבא הן בצי הצרפתי באותה תקופה, גופץ היה יחס עויץ ליהודים, אך ז'ירו הניק לעצמו בעיני דעת הקהל האמריקני, מצד אחד נסחפו עם אירגון העתונות האמריקנית גם חוגי חברה שונים (יש להזכיר את פליקס פרנקפורטר ואת הנרי מורגנטאו) ומתונים אשר לא כולם השתייכו לקהילה היהודית, ומאידך ביסא, המשיכו יהודי אמריקה להפגין אי-אמון מובהק כלפי הגנרל ז'ירו. המעיין בעתונות מאותה תקופה ימצא כמה קווים בולטים, אותו מקרה סוזר של שיויון זכויות ויכול לשמש תקדים לקשיים בהם ייתקלו קהילות יהודיות לאחר תבוסת הנאצים, ז'ירו אינו זה המגן האמיתי על המשטר הרפובליקאני ומשפטיו-הקדומים האנטישמיים הינם אלה של הכת הצבאית הקובעת עדיין את החוק באפריקה הצפונית, במיוחד במארוקו. ז'ירו הוא פאשיסט העומד בראש מינהל האוחד את ירשי, אמרו גם שתוכניתו של ז'ירו זהה עם זו של פאסאן, אך הוא מציאותי יותר ועל כן התקשר עם הסטייט-דפרטמנט. ביום ה-22 במרץ מינה ז'ירו את רנה מאייר, יהודי, להפקיד של מזכיר המדינה לתקשורת, מינוי זה מסתבר עיי נסיבות מיוחדות במינו: מר מאייר היה מוסחה לענייני תובלה ודאן מונה הוכיח לז'ירו שיתיה זה מישנה חמור לוותר על שירותו, אין לראות בדבר שינוי יסודי ביחסו של ז'ירו.

הגנרל ד'ירו והיהודים

4. בתחום דעת הקהל הצרפתי והאמריקני כאחד, הפיקה התנועה הגוליסטית את מירב התועלת מהמצב. הגוליסטים השכילו להבליט את נסיונותיו של ד'ירו לפאטאן, ודרך שירות המודיעין שלהם בארה"ב זכו לתומכים רבים. היו להם אינטרסים משלהם. הם היו אמנם בעד שיויון הגזעים, אך גם הגו במרץ לקראת מיזוג הנזעם עם תנועת הגנרל ד'ירו. הם השתדלו לשמור על עמדה חזקה בעיני דעת הקהל — באומה ובעולם. לכן מילאה השאלה היהודית תפקיד חשוב בהקמת הוועד הצרפתי לשיחרור לאומי. שאלה זו הוסיפה רבות לעיצוב דימויו של הגנרל ד'ירו. כי הוא העמידה בספק אף את עתיד הדמוקראטיה בצרפת. ובאירופה שעדיין היתה כבושה בידי הנאצים. השאלה היהודית עוררה את כל אלה שייהלו לחיפוש המוחלט והסופי של חוקי האפליה הנוצית.

הערות

1. הסיכום הטוב ביותר בעניין זה הוא: George F. Howe: Northwest Africa: (U.S. Army: in World War II, Gouvernment Printing Office, Washington, D.C. 1957, XXII — 748 p.)
2. ויליאם לנגר: המשחק האמריקני בחושי, 1948, 412.
3. Vicissitudes d'une Victoire Crusoe (Jacques Lemaigre Dubreuil) (Paris, Editions de l'Ame. Francaise, 1946, 147 p.).
4. Henri Giraud: Mes evasions (Paris, 1946, 185 p.), et Un seul but, la victoire (Paris, 1949, 381 p.).
5. רוברט מרפי: דיפלומאט בין אנשי מלחמה, Robert Murphy: Diplomat among warriors, (New-York, 1964, p. 101).
6. דארלן בא לאלג'יר על מנת לבקר אצל בנו שהלה בסיחוק ילדים. כל הצגים חמישי דעים שנוכחותו בעת מיבצע מורד' היתה תוצאה מקרה בלבד, אף אם אמר אל האדמירל ליתו שהיה שגריר אמריקני בשנים 1942/41 או אל רוברט מרפי — כי הוא שואף לחדש בתנאים מסוימים את המלחמה נגד גרמניה.
7. בביטוי זה השתמש רחבלט במסיבה צהונאים, ושוב, בתזכיר מיום 16.11.42.
8. רוברט מרפי, כנ"ל, כמ"כ; Marc Clark: Calculated risk (New-York 1950, 500 p.).
9. רוברט שרוד: Roosevelt and Hopkins, New-York, p. 653.
10. Y. M. Danan: La vie politique à Alger de 1940 à 1944 (Paris, 1963 343 p.).
11. כנ"ל.
12. Marcel Aboulker: Alger et ses complots (Paris, 1945, 277 p.).
13. אדולף ברטל היה אז שר המשפטים של הממשלה הזמנית. כעורך-דין נודעה לו השפעה רבה בחוגים היהודיים והוא אף השתתף בייסוד. אליאנסי (כל ישראל חברים) בשנת 1880.
14. מברק מוכנות O.N.A. שהובא ע"י נירודק טיימס, 21.11.42.
15. Dwight Eisenhower: Crusade in Europe (New-York, 1948, XIV — 559) p. 125.
16. עובדות אלו נמצאו בארכיון הקונגרס היהודי האמריקני, בית ד"ר סטיבן וייז.
17. 8.3.43 Time Magazine.
18. נירודק טיימס, 29.1.43.
19. עניין זה מסופר היטב בספרו של שרוד, כנ"ל.
20. עינותי בתזכיר זה בארכיון הקונגרס היהודי האמריקני, בית ד"ר מ. וייז, נירודק.
21. במבוא לספר, מטרת אחת ויחידה — הנצחון.
22. עינותי בתזכיר זה המחולק לשני חלקים בני 21 ו-18 עמודים בספריה ציבורית בניירודק.
23. הית זה מוסר מצולם. התזכיר פורסם בינואר 1943 ע"י לייף טגאזין. מאז העברתו לאמריקה ביולי 1943 חזר וזירו על אחדות מהחזית האלה בפומבי. דבר זה עורר שערורית בדעת הקהל האמריקני.
24. זירו: מטרת אח ויחידה — הנצחון. כנ"ל, עמוד 131.

אגדרה כספי

12. אייזנהאואר: מסע צלב באירופה, כנ"ל, עמ' 129.
23. סרפי: דיפלומאט בין אנשי מלחמה, כנ"ל, עמוד 169.
24. משירות הציבור אל המלא, זכרונות, Marcel Peyrout: Du service public à la prison: souvenirs (Paris, 1956) p. 208, p. 220.
25. סרפי, ר' לעיל, עמ' 161.
26. כנ"ל, עמ' 147.
27. כנ"ל.
28. הצהרת הסטייטסדפרטמנט, שהובאה בניוירוק טיימס, 5.1.43.
29. ניוירוק טיימס, 16.1.43.
30. ניוירוק טיימס, 7.2.43.
31. The Reconstructionist, אפריל 1943.
32. Opinion, a Journal of Jewish Letters and Life, March, 1943.
33. 19.2.43, The American Hebrew.
34. אותו גילוי דעה של המחלקה הצרפתית נמצא בארכיון הקונגרס היהודי העולמי, ניוירוק.
35. תמצית השיחה בין פרסל סירוסק וג'ון מק קלואי מיום 26.2.43 באה מרשימותיו האיטיות של מר ז'אן מונט.
36. רובן של ידיעות אלה נאמכות מספרו של ר. שרוד: רזבלס הווסקינג, היסטוריה אינטימית.
37. ז'ירו: „ממרת אחת ויחידה — הנצחון“, עמ' 120.
38. כנ"ל, עמוד 122.
39. מתוך הנאום מיום ה'14.3.43.
40. ניוירוק טיימס, 15.3.43: „ביטול הוואקים האנטרייהודיים כלל גם מחקיקתה של תקנת כרטיס משנת 1870“.
41. ניוירוק הרולד טריביון, 17.3.43.
42. ניוירוק טיימס, 20.3.43.
43. " " " 21.3.43.
44. " " " 22.3.43.
45. ס.פ. (P.M.) — עתק ליבראלי בניוירוק, 21.3.43.
46. מאמר של ויליאם סטונמן, 24.3.43: Chicago Daily News.
47. ניוירוק טיימס, 25.3.43.
48. " " " 29.3.43.
49. מברק זה אינו נמצא באוסף המסמכים הדיפלומטיים שפורסמו ע"י הסטייטסדפרטמנט בסידרה: יחסי חוץ של ארה"ב, נידות דיפלומטיים, הוא הגיע לידעתנו מארכיונו של מר מונט.
50. ניוירוק טיימס, 23.4.43.
51. ארכיון הקונגרס היהודי האמריקני, בית ד"ר ס. ויו, ניוירוק.
52. כנ"ל.
53. 10.5.43, The New Republic.
54. 22.10.43, Christian Science Monitor.
55. מכתב זה של מר בומנדז'ל כלול ברורה של ד"ר עברי, מזכיר המדינה לעניינים סוציאליים ובריאות, דירה זה נמצא בניידותיו של ז'אן מונט.
56. חנה ארנדט: מדוע מבוטלת תקנת כרטיס? Contemporary Jewish Record, אפריל 1943.

הילגום: דבורה רוסאייין

PATTERNS IN THE EXTERMINATION OF THE ESTONIAN JEWRY — by Dr. Marc Dworzecki

Dr. M. D., of the Chair of Holocaust Research at Bar-Ilan University, relates the ways used for the extermination of the Estonian Jews during the Nazi era.

There were 4,500 Jews living in Estonia on the eve of the war. At the outbreak of "Operation Barbarossa" part of them escaped in the wake of the retreating Soviet armies. The remainder — a few thousands — perished or were murdered by the "Sonderkommando A-1" under Dr. Martin Sandberger within a couple of months.

About 3,000 Jews from Theresienstadt, Berlin and Frankfurt were transported to Estonia after the local Jewry had been taken care of (September — October 1942). 90% of these were murdered in Kalevi Liiwa. Approximately 20,000 Jews from the Vilna ghetto were brought to Estonia — in four transports — during the months of August — September 1943. About 2,800 Jews from the Kovno ghetto were transported there at the end of October 1943, and 500 women from Bistritz (?) in Transylvania arrived in July 1944. Only few hundred of all these survived the war.

GENERAL GIRAUD AND THE JEWS — by André Kaspi

Dr. A. Kaspi describes General Giraud's attitude to the Jews in Algiers from January to July 1943. The General and his regime, which was established under the auspices of the Allied Armies following their invasion of North-Africa, were in no hurry to cancel the discriminating legislation introduced by the Petain government. Actually, the author proves that Giraud and his minions tried to preserve the restrictions inflicted upon the Jewish community, at least partly. The change of this policy was forced by external pressure, Jewish and Gentile World Opinions and the American Press.

BOOK REVIEWS

Dr. Isaiah Yelinek brings a detailed bibliography from the study of the Holocaust in Slovakia.

I. Gutman reviews two documentaries, dealing with the Warsaw ghetto, which were published recently: *Rabbi Huberband — Kiddush Hashem*; *Abraham Levin — From the Notebook of the Teacher in "Yehudiah"*.